

УДК 94-054.7(574)+323.113(=161.2)"17/19"
DOI: 10.24144/2218-5348.2020.1(21).9-23

Володимир Сергійчук,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії світового українства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

МІГРАЦІЇ УКРАЇНСТВА ДО КАЗАХСТАНУ (XVIII - XX ст.)

У статті розповідається про міграційні потоки українства до Казахстану з XVIII ст., коли російське самодержавство вислало в Зауралля учасників національно-визвольної боротьби нашого народу для освоєння завойованих степових просторів. Згодом сюди переселятимуть українських селян для розвитку хліборобства, а з початком Першої світової депортуватимуть мешканців західноукраїнських земель і військовополонених австро-угорської армії з їх числа. Більшовицька влада продовжила освоєння казахських степів українством спочатку добровільним переселенням, а потім депортуючи так званих куркулів і ворогів народу з їхніми родинами. Останнє масове переселення українства до Казахстану відбулося в другій половині 1950-х років з метою освоєння цілинних земель.

Ключові слова: українство, переселення до Казахстану в XVIII - XX ст.

Migration flows of Ukrainians to Kazakhstan began in the eighteenth century, when the Russian autocracy sent to the Trans-Urals participants of the national liberation struggle of our people for the development of the conquered steppe areas. Subsequently, Ukrainian peasants were resettled here for the development of agriculture, and with the beginning of World War I deported the inhabitants of the Western Ukrainian lands and prisoners of war of the Austro-Hungarian army from among them.

The Bolshevik authorities continued the development of Kazakh steppes by Ukrainian voluntary resettlement, and then deported so-called kulaks and enemies of the people with their families from all settlements, including from Sloboda Ukraine, Volga region and North Caucasus. In particular, for failure to fulfill the impossible grain plans in 1932 - 1933, the Ukrainian stanitsas Poltavska, Umanska, Popovychska and Medvedivska were deported from Kuban to Kazakhstan.

In 1936, Germans and Poles were evicted from Ukraine, with the beginning of World War II, members of families of repressed members of insurgent organizations, officers of the former Polish Army, police officers, jailers, gendarmes, landlords, manufacturers and government officials of the interwar Poland were deported from Western Ukraine. Among the 200,000 deported there were many Ukrainians,

including foresters. There were also Ukrainians among the exported from the Brest region, which Stalin transferred to the Byelorussian SSR.

In the postwar period, family members of Ukrainian nationalists were sent to Kazakhstan in large numbers. The last mass relocation of Ukrainian to Kazakhstan took place in the second half of the 1950s in order to develop virgin lands. In particular, between 1954 and 1973, 65,468 families were sent from the USSR to Kazakhstan, in which there were 229138 persons.

Keywords: *Ukrainians, resettlement to Kazakhstan in the 18th - 20th centuries.*

Спроби описати українську присутність у казахських степах уперше з'являються на початку ХХ ст., коли світ побачила широкомасштабна серія про різні регіони Російської імперії [28; с. 199]. Багато фактів про вихідців з Наддніпрянщини можна почерпнути і в описах господарств українських переселенців в окремих казахських повітах [23]. Подібні картини є і в етнографічному нарисі В. Білецької про побут і звичаї переселених у Зауралля українських хліборобів уже в радянські часи [7; с. 184 – 207]. Але після припинення в грудні 1932 року українізації за межами УРСР про присутність нашого етносу в Казахстані вже не було прийнято згадувати. Навіть у дослідженнях про селянське переселення до Казахстану намагаються уникнути згадки про власне українців, хоч називаються головні терени виходу – Полтавська, Чернігівська губернії. Про переселенців з цих регіонів пишуть як про російське населення [39; 6; 37].

У той же час про інші нації дозволялося писати, скажімо, про поляків [31] або про уйгурську національну меншину [42; 15; 30; 13]. Історична наука УРСР могла тільки використовувати матеріали всесоюзних переписів, не згадуючи про духовність українців Казахстану й колишнє організоване їхнє національне життя в цьому регіоні. Правду про українців Казахстану могли писати тільки в західній діаспорі [24; 12].

Зрушення відбуваються вже після проголошення незалежності колишніх радянських республік. Про українське життя в Казахстані з'являються розвідки Ф. Заставного [14] і В. Сергійчука [36]. Окремі документи про депортації до Казахстану, зокрема родин українських націоналістів, вміщені в книзі київського дослідника І. Винниченка [8]. Тоді ж, за ініціативою автора цих рядків, аспірантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка Л. Мазука підготувала фактично перше спеціальне дослідження про українців Казахстану [22]. Окремий розділ про процеси українізації 1932 – 1932 років у Казахстані представлено і в нашій книзі на цю тему [35].

Згодом до організації наукових пошуків у цьому напрямі підключається Посольство України в Республіці Казахстан, завдяки якому з'являється перша розвідка на цю тему [41], а також збірник спогадів і

документів [17]. Після цього питання розселення українців у Казахстані виносяться і на міжнародні наукові конференції [32; 33; 34].

У той же час вказана проблема ще далеко не досліджена, відтак завдання полягає в тому, аби визначити головні напрями майбутніх наукових пошуків, наголошуючи при тому, що переселення українців на нові землі протягом багатьох століть, як правило, викликалося потребою використати їхній хліборобський талант для освоєння родючих перелогів. Але спочатку імперська Росія відсилає українців на схід спокутувати свою волелюбність. Зокрема, на будівництво в межах нинішньої Північно-Казахстанської області 300-верстної – від Петропавловська до Омська – Новоішимської лінії укріплень, яку в народі називали гіркою, царська влада відправила велику кількість людей. Зокрема, в 1760-х роках на поселеннях «гіркої лінії» бачили велику кількість будівельників у «широких штанах», яких однозначно ідентифікували з українськими козаками. Після придушення в 1768 році народно-визвольного повстання, що увійшло в історію під назвою Коліївщини, 138 українських козаків були заслані до Сибіру, частина з них потрапила на «гірку лінію» [41; с. 62, 63].

У багатьох куточках Казахстану відбував своє десятирічне заслання Тарас Шевченко, інші борці за національне визволення нашого народу. Це вже наприкінці ХІХ століття українці виїжджали в казахські степи добровільно, бо хотіли розжитися на землю, якої на батьківщині ставало все менше для обробітку корінним хліборобам. А тут – «у кого скільки хватає сил, тот столько и пашет». Наприклад, у нинішній Північно-Казахстанській області наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. першою хвилею українських переселенців було засновано Алексіївку, Богданівку, Бірки, Благівіщенку, Веселівку, Виноградівку, Воскресенівку, Григорівське, Іванівське, Ісаївку, Кривошекове, Кусепське, Макарівку, Михайлівку, Новопокровське, Новоросійське, Петрівку, Полтавку, Святодухівку, Семиполку, Спасівку, Тернівку і Троїцьке. Друга хвиля українського переселення в цей регіон додала ще Зелений Гай, Чернігівку, Кременчук, Донецьке, Полтавку (другу), Новоукраїнку, Ковалю, Українське, Українку.

«Их деревни можно сразу узнать по белым саманным хатам с соломенными крышами, – засвідчували сучасники. – Вообще «хохлы» устраиваются на новой родине так, как жили и на прежней. С великороссами селятся они только в крайности, предпочитая отдельные поселения» [28; с. 199].

А в Кустанайському окрузі на початку ХХ ст. вже нараховувалося близько ста поселень вихідців з Херсонської, Таврійської та Катеринославської губерній. «Этот контингент, – наголошувалося в документі, – является наилучшим по опытности ведения хозяйства в степной местности, способности ориентироваться в новых условиях и по обдуманности плана переселения» [3; Ф. 27. – Оп. 10. – Спр. 819. – Арк. 42].

За підрахунками члена Центральної Ради Т. Олесіюка, від 1896 по 1915 рік на теренах Сірого Клину осіло 1.192,616 переселенців, у тому числі в Акмолинському регіоні – 658.597, Тургайському – 274.614, Семипалатинському – 136.550, Семиріченському – 65.871 і в Уральському – 57.504. Майже дві третини з цієї кількості були українцями [25; с. 316].

Однак поряд з хліборобським освоєнням нашими земляками казахських степів царське самодержавство продовжувало відправляти сюди й невільників, які були засуджені за участь у революційних подіях. Так, уродженець Маслівки Миронівської волості Київської губернії Панас Латута в 1905 році був виключений з Київської гімназії і відправлений у заслання. У 17 років він опиняється в Акмолинську – традиційному місці заслання політичних діячів. Влаштувавшись на цегельному заводі, починає гуртувати навколо себе робітників, що загрожувало йому новим етапом у більш віддалені місця заслання. Загроза арешту змусила Латуту втекти до кочуючих казахів, де було безпечніше. Там він вивчив казахську й арабську мови, відкрив першу приватну казахську школу. Був співорганізатором казахського національного повстання в Акмолинському Приішим'ї. Потім створював одну з перших сільгоспартілей. У 1924 році побудував першу казахську світську школу [16; с. 85–92].

З початком Першої світової війни імперська Росія стала відправляти в казахські степи не тільки наших співвітчизників – військовополонених, що воювали в австро-угорській армії, а й масово депортувала із найзахідніших теренів українського розселення – Галичини, Холмщини, Підляшшя, Берестейщини, Волині тисячі родин хліборобів, інтелігенції, учнівської молоді. Так, 13 серпня 1914 року київський губернатор видав таємну директиву начальникам поліції, якою зобов'язував їх вжити таких заходів щодо німців і австрійців: «1) Все германские и австрийские подданные мужского пола в возрасте от 18 до 45 лет, способные носить оружие, считаются военнопленными и подлежат немедленному аресту и высылке в Вологодскую, Вятскую или Оренбургскую губернии» [5; Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 3260. – Арк. 104].

Однак на основі телеграм заступника міністра внутрішніх справ Росії Джунковського від 30 серпня 1914 року київський губернатор передав розпорядження начальнику Київського губернського жандармського управління про призупинення виселення австрійських і німецьких підданих до Вологодської й Самарської губернії і Уральської області [5; Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 3260. – Арк. 129].

Не краще почувалися й українці Галичини, куди російська армія вторглася з перших днів війни. Царські сатрапи не церемонилися там ні з національними, ні з релігійними традиціями місцевого населення. Усі, хто був запідозрений в українофільстві, незважаючи на вік і стать, підлягали негайній депортації в східні й північні губернії Росії. Заарештовані

представляли всі прошарки Галичини і Буковини. Тут перебувала вся українська інтелігенція: священники, папські прелати, професори, вчителі, директори семінарій, музеїв і громадських бібліотек, письменники, учні гімназій, міщани, селяни, жінки, діти і вже зовсім літні люди.

Їх висилали етапом до віддалених губерній Росії зокрема до Східного й Західного Сибіру. Ті, хто направлявся до останнього, потрапляли й на споконвічні кочові землі казахів. Список бранців-офіцерів у Семипалатинську включав такі імена: Костянтин Шараневич, Григорій Думка, Теодор Гнатюк, Мелетій Кічура, Микола Галушинський, Іван Волянський, Іван Кульчицький, Роман Кирчів, Ізидор Пігуляк, Денис Кloseвич, Антін Зелений, Павло Заблоцький, Василь Матвіїв, Михайло Сабат, Карло Шумний, Микола Дереш, Осип Войтечко, Михайло Мриглод, Дмитро Худоб'як [3; Ф. 1105. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 320].

У Павлодарі над Іртишем гиніли урядовець банку Володимир Ропіцький, викладач гімназії Василь Торбин, студент філософії Ярослав Мурович, правник Роман Кміцикевич, народні вчителі Микола Левицький, Ярослав Менцинський, Степан Давидович, Василь Яцульчак, Олекса Чорній, Василь Сорочан – всього 22 українці [3; Ф. 1105. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 341].

З другої половини 1920-х років до Казахстану, де вже нараховувалося 860 тисяч українців за переписом 1926 року, було заплановано додатково переселити сотні тисяч наших хліборобів. Так, до Казахстану й Башкортостану протягом 10 років їх необхідно було відправити 296000 осіб [3; Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 199. – Арк. 17].

У Павлодарському окрузі в 1930 році були готові прийняти таку кількість родин з України: 1. Цюрупинський район: Табун – 30, Свободне – 75, Лебединське – 24, Херсонське – 53, Кедрівка – 54, Каскир-Ата – 39, Журавлевське – 20, Островське – 96, Терське – 35, Білоусівка – 46, Тугульбай–96, Галицьке – 82.

2. Іртишський район: Осиновське – 62, Чилик – 67, Кара-Су – 52, Соколинівське – 24, Чуйгун – 23, Коган – 30, Артемівка – 60, Кос-Ірик – 123, Великоіванівка – 93, Королівка – 145, Фастівка – 135, Никонорівка – 172, Біловодка – 128, Содоминка – 20, Горностаївка – 102, Привітне – 67, Василівка – 67, Новоівановка – 54, Любомирівка – 11 [2; Ф. 1000. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 92 зв. – 93].

Поряд з переселенцями-хліборобами до Казахстану більшовики відправляють і небажану для неї українську інтелігенцію. Вніс цю пропозицію 12 грудня 1922 року заступник голови ОДПУ РСФРР Уншлихт генеральному секретареві ЦК РКП Сталіну, мовляв, для української еліти «высылка за границу должна быть заменена высылкой в пределах РСФСР» [21; с. 71].

А до віддалених районів РСФРР тоді належав і Казахстан. Кількість відправленої української еліти сюди різко зросла після справи так званої Спілки Визволення України. Так, засуджений на 10 років харківський науковець Василь Пустовойт з травня 1934 року був достроково звільнений і призначений директором дослідного поля Карлагу. Вивів на створеному ним дослідному полі урожайний сорт жита і два сорти проса (волинські) [Дулатбеков Н. Карлаг. – Караганда, 2012. – С. 393]. А Галина Руденко вирощувала баштанні культури, які з АЛЖІРу вивозили на продаж до Акмолінська. Спроекувала зрошувальну мережу, яка й досі функціонує [10; с. 500].

Не оминув заслання до Казахстану й Іван Спаський, уродженець Ніжина. З 1930 року він працював у Харківському археологічному інституті старшим науковим співробітником, у 1932 запрошений до Ермітажу завідувачем колекції медалей. 31 жовтня 1933 року заарештований як російський націоналіст – на 5 років [29; с. 146, 147].

З початком розкуркулення проліг шлях у цей далекий край і для тисяч родин заможних українських хліборобів, у тому числі й з Поволжя, – після того, як 20 лютого 1931 року політбюро ЦК ВКП (б) ухвалило постанову про підготовку селищ на 200 – 300 тисяч куркульських господарств у Казахстані, насамперед південніше Караганди [38; с. 90].

Згодом у цей регіон висилаються й так звані саботажники хлібозаготівель: скажімо, постановою політбюро ЦК КП (б) У від 29 грудня 1932 року за участю Лазаря Кагановича вислано 700 куркулів (без сімей) з Дніпропетровської області, 30 грудня на подібні страждання прирікалися 500 хліборобів Чернігівщини, з 3 січня 1933 року – 400 родин Харківщини, а також 40 виключених з партії комуністів [4; Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 9. – Арк. 83 – 95].

У той же час подібні репресії падають на українське населення Кубані. Тільки з 5 по 7 грудня 1932 року із станиці Полтавської на станцію Осокарівка неподалік Караганди було відправлено 208 родин (1097 осіб). А 29 грудня 1932 року керівник ОДПУ Ягода повідомив Сталіну про завершення виселення станиці Полтавської – в кількості 2.158 родин (9.187 осіб) в складі 5 ешелонів [21; с. 386].

Потім до Казахстану депортують ще три українські станиці – Уманську, Поповичівську і Медведівську. Саме цих українців Кубані перший секретар Казахстанського крайового комітету ВКП (б) Голощокін пропонував ЦК ВКП (б) ще 10 грудня 1932 року використати для створення сільгоспкомбінату, який забезпечуватиме продовольством шахтарів Караганди [1; Фонд 141. – Оп. 1. – Спр. 5199. – Арк. 34].

Після Голодомору 1932 – 1933 років з України виселяють німців і поляків: в Південно-Казахстанську область 5500 родин, в Алма-Атинську й Карагандинську – по 3000, у Східно-Казахстанську – 2000, в Актюбинську –

100. З початком Другої світової війни із Західної України виселяються до Північно-Казахстанської, Павлодарської, Акмолинської, Талди-Курганської, Алма-Атинської і Джамбульської областей члени сімей репресованих учасників повстанських організацій, офіцерів колишньої польської армії, поліцейських, тюремників, жандармів, поміщиків, фабрикантів і чиновників державного апарату міжвоєнної Речі Посполитої. Серед 200 тисяч депортованих було чимало й українців, як і серед вивезених із Берестейщини, яку Сталін передав до Білоруської РСР.

З поверненням більшовицької влади на західноукраїнські терени згідно з розпорядженням народного комісара внутрішніх справ СРСР Берії від 31 березня 1944 року за № 7129 встановлювався відповідний порядок виселення, що уточнювався спеціальною інструкцією НКВС УРСР від 5 квітня 1944 року «Про порядок організації заслання родин членів ОУН і активних повстанців у віддалені райони СРСР». Зокрема передбачалося відправляти до східних районів СРСР усіх повнолітніх членів родини, а їхнє майно конфіскувати. Через 10 днів була спущена нова директива, якою детально розписувався весь процес депортації вказаних категорій населення [9; Т. 1. – С. 236].

Наказом каральних органів від 9 жовтня 1944 року «Про заходи про посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації збройних банд ОУН у західних областях Української РСР» передбачалося посилити репресії щодо родин повстанців через виселення їх у віддалені райони СРСР. Скажімо, станом на 15 квітня 1945 року до Караганди тільки з Львівської області було відправлено 2 635 осіб. Станом на 4 липня 1945 року протягом березня – травня було депортовано 2.948 родин в кількості 6959 осіб. А до 10 лютого 1947 року – 14.844 родини загальною кількістю 36.952 особи [18; с. 218].

Потрапляють у цей час до казахських степів і ті греко-католицькі священники, які відмовляються переходити до московського православ'я. Скажімо, станом на 31 січня 1946 року їх уже було заарештовано 180. Крім того, перебували в ув'язненні 11 настоятелів монастирів, 6 дияконів, 23 монахи, 9 студентів духовної академії [19; с. 531].

А виконуючи вказівки НКДБ СРСР щодо проведення так званого об'єднавчого греко-католицького собору з Російською православною церквою, каральними органами більшовицької влади було вирішено «тех людей, которые мешают проводить воссоединение, и есть материал, компрометирующий их в антисоветской деятельности, нужно арестовывать». Тому й не дивно, що напередодні цього лжесобору кількість зарештованих греко-католиків зросла вже до 296 осіб [19; С. 536, 591].

Заходами з посилення боротьби з українським національно-визвольним рухом також передбачалася депортація родин оунівців з Берестейщини. Так, одним з пунктів цього документа, затвердженого головою Раднаркому БРСР П. Пономаренком 1 лютого 1945 року,

зазначалося: «Провести учет всего взрослого населения и выявления бандитских семей, предупредив их, что если их члены семьи – участники – к.-р. националистических формирований и бандгрупп не явятся с повинной в органы советской власти, они (семьи) будут выселены из пределов республики, а имущество их будет конфисковано» [27; с. 264]. Перед каральними органами БРСР ставилося завдання «не позднее 21 февраля 1945 года представить данные об учтенных семьях участников к. – р. националистических формирований и бандитов по пораженных районах Брестской и Пинской областей для практического разрешения о их выселении из пределов Белорусской ССР» [27; с. 264].

Той розмах репресій проти родин активних націоналістів і вояків УПА, який запроваджувався в повоєнний час, вирвав з батьківських осель тисячі мирних українців. Станом на 1946 рік із-за Збруча, Горині й Дністра вже було депортовано 36 609 осіб: зі Львівської області – 5 927, Рівненської – 7 345, Волинської – 7 439, Тернопільської – 3 780, Станіславської – 5 590, Чернівецької – 1 256, Дрогобицької – 5 272 [4; Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4963. — Арк. 4].

Однак український визвольний рух продовжував боротися, що підштовхнуло владу до посилення репресій проти родин українських націоналістів, що, мовляв, остаточно позбавить УПА підтримки місцевого населення. Цю пропозицію підтримав і присланий на допомогу «м'якому» в очах Сталіна Хрущову «залізний» Лазар Каганович, погодившись, що саме такий хід подій справді прискорить «остаточну радянізацію в західних областях». Розглянувши пропозиції Києва, які ретельно готувалися протягом кількох місяців, 10 вересня 1947 року Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову № 3214—1050 щодо виселення із західних областей УРСР членів родин «оунівців і активних бандитів, заарештованих і вбитих у боях». Заплановано було виселити 75 тисяч осіб, хоча в МДБ УРСР намічали близько 100 тисяч.

Ця злочинна акція під кодовою назвою операція «Захід» справді була наймасштабнішою депортацією населення із Західної України, розпочавшись 21 жовтня 1947 року. З 6.00 ранку з усіх населених пунктів Львівської, Тернопільської, Станіславської, Дрогобицької, Волинської, Рівненської й Чернівецької областей споконвічних мешканців цих теренів виганяли в незвідане.

Протягом однієї доби було виселено 26 644 родини, що нараховували 76 192 особи, серед яких було 18 866 чоловіків, 35 152 жінки та 22 174 дитини. Багатьох цих людей чекала важка праця в шахтах Караганди або прилеглих колгоспах. І тільки там виявилася 991 родина або 1.935 осіб, які були непрацездатні [20; с. 294].

Усе, на що спромоглася тодішня «найгуманніша в світі влада робітників і селян», так це те, що цим обездоленим людям вирішила «в

течение декабря 1947 года и 1-го квартала 1948 года оказать им безвозмездную помощь продовольствием из расчета в день на одного человека: муки –150 граммов, крупы – 50 граммов, соли – 15 граммов и сахара (только детям) – 15 граммов» [20; с. 295].

За період 1947—1948 років у цілому було етаповано – 77 791 особу. З них з Львівської області – 15 590 осіб, Рівненської – 11 347, Волинської – 9 050, Тернопільської – 13 508, Станіславської – 11 883, Чернівецької – 1 627, Дрогобицької – 14 456. Станом на 1 січня 1952 року в Степовому таборі перебувало українців 10.089 із загальної кількості 23.089, у Піщаному відповідно 17.844 (в тому числі 6.995 націоналістів) з 39.612 ув'язнених, Луговому на 1 жовтня 1951 року 4.509 з 11.731, Дальному на 1 січня 1953 року – 1022 з 2.498 [26; С. 74, 75, 287, 291, 523, 579].

Начальник ГУЛАГа генерал-лейтенант Долгих у червні 1954 року визнавав: «Вместо воспитания заключенных дрессировали. Все эти стены, постройки, клетушки построены для дрессировки животных, а не для перевоспитания заключенных. По 3 – 4 и даже 6 месяцев некоторых заключенных содержали в штрафном бараке без всяких оснований. Освобождено из штрафбаров 260 человек незаконно содержавшихся» [11; с. 381].

Крім нестерпних умов перебування в таборах, українці переслідувалися за свої традиції – аж до нічим невинуватих розстрілів. 20 квітня 1955 року, на Великдень, колона дівчат йшла на роботу в нічну зміну, а хлопці повертались з роботи. Дівчата ще здалеку привітались: «Христос воскрес, хлопці!». Хлопці, як годиться, відповіли: «Воістину воскрес!». В ту ж мить конвой відкрив вогонь: 16 чоловік полягло відразу, а 10 було поранено.

Значна частина ув'язнених з числа західних українців, колишніх членів ОУН і вояків УПА, а також литовських націоналістів, на думку казахського вченого Н. Дулатбекова, «пользуюсь стихийным возмущением и порывом заключенных, выдвигавших гуманные просьбы о расследовании факта применения оружия и наказания виновных», кинули клич «Бей большевиков!», «Долой советскую власть!», «Уничтожайте русских!» [11; с. 387].

Верховний суд Казахської РСР з 21 липня по 8 серпня 1955 року засудив у Джекказгані 7 провідників повстання за ст. 59-2 ч. 1 КК РРФСР до розстрілу, а 6 – до 10 років позбавлення волі. Підсудна Супрун померла під час слідства [11; С. 435, 436, 428].

Паралельно з цими процесами відбувається так зване добровільне переселення до цього регіону для освоєння цілих земель і участь науково-технічної інтелігенції УРСР в прискореному освоєнні природних багатств Казахстану. Згідно з офіційними даними, з України до Казахстану за 1954 – 1973 роки було відправлено в порядку організованого набору:

	Направлено робітників у порядку організованого набору	Переселено сімей	У т. ч. В них осіб працевлаштовано	
Усього	278608	65468	229138	144029
1954	—	3569	12386	7786
1955	—	2688	9408	5914
1956	20051	—	—	—
1957	28250	—	—	—
1958	14640	6896	24136	15171
1959	29871	5910	20685	13002
1960	21834	5997	20989	13193
1961	34497	6616	23156	14555
1962	21023	13861	48513	30494
1963	27480	5974	20909	13143
1964	20825	2370	8295	5214
1965	14773	3034	10619	6675
1966	9254	2205	7718	4851
1967	7904	1165	4078	2563
1968	6809	1076	3766	2367
1969	6118	1107	3875	2435
1970	5464	1166	4081	2565
1971	3688	864	3024	1901
1972	3197	700	2450	1540
1973	2360	300	1050	660

[5; Ф. 4626. — Оп. 3. — Сир. 697. — Арк. 16].

Багато з нових поселень на цілих землях також одержали українські назви, а вихідці з УРСР внесли справді великий внесок у розвиток народного господарства Казахстану, за що були відзначені високими урядовими нагородами. Зрештою, міграція українців до Казахстану значною мірою вплинула на зміну звичного укладу корінного населення, дала змогу

йому перейняти нові прийоми передового хліборобства, а прибуття інженерно-технічних працівників – освоїти досягнення науково-технічного прогресу в промисловості.

Список використаних джерел:

1. Архів Президента Казахстану.
2. Державний архів Республіки Казахстан.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань України.
5. Центральний державний історичний архів України у Києві.
6. Алексеенко Н. Население дореволюционного Казахстана. – Алма-Ата, 1981.
7. Білецька В. В степах Казакстану // Східний світ. – 1928. - № 3 – 4.
8. Винниченко І. Україна 1920 – 1980-х: депортації, заслання, вислання. – К., 1994.
9. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.: документи, матеріали, спогади: у 3 т. – Львів, 1996. – Т.1.
10. Дулатбеков Н. Карлаг. – Караганда, 2012.
11. Дулатбеков Н. Степлаг. Очерки истории Степного лагеря МВД СССР. – Караганда, 2011.
12. Енциклопедія українознавства. – Мюнхен, 1973.
13. Исхаков Г. Социалистическая культура уйгуров Казахстана. – Алма-Ата, 1987.
14. Заставний Ф. Східна українська діаспора. – Львів: Світ, 1992.
15. Кабиров М. Очерки уйгуров Советского Казахстана. – Алма-Ата, 1975.
16. Кабульдинов З. Астана. Прошлое и настоящее. – Астана, 2017.
17. Казахстан – Украина. Дороги и перекрестки. 1917 – 2008 (Сборник воспоминаний и документов). – Алматы, 2009.
18. Кульгавець Х. Радянські органи внутрішніх справ у протидії українському збройному підпіллю (1944 – 1950 рр.). – Львів, 2016.
19. Ліквідація УГКЦ. 1939 – 1946. – К., 2006. – Т. II.
20. Літопис нескореної України. – Львів: Просвіта, 1993.
21. Лубянка. Сталин и ВЧК – ГПУ – ОГПУ – НКВД. Январь 1922 – декабрь 1936. – М., 2003.
22. Мазука Л. Формування української меншини в Казахстані (80 рр. XIX ст. - поч. 30-х рр. XX ст.): автореф. дис. канд. іст. наук. - К., 1996.
23. Материалы по обследованию переселенческого хозяйства в Кустанайском и Актюбинском уездах Тургайской области. – СПб., 1907. – Часть 1. – Выпуск II
24. Олесюк Т. Сіра Україна. – Женева, 1947.

25. Олесіюк Т. Соборна Україна. Наукові розвідки і спомини. – К., 2004.
26. Особлаги в Казахстане. Степной, Песчаный, Луговой, Дальний. – Алматы, 2014.
27. ОУН - УПА в Беларуси. 1939 – 1953. Документы и материалы. – Минск, 2011.
28. Полное географическое описание нашего Отечества. Киргизский край. – СПб, 1903.
29. Попов Ю. Познание Сарыарки: через путешествия, ссылки, лагеря. – Караганда, 2013.
30. Рузиев М. Возрожденный уйгурский народ. – Алма – Ата, 1976.
31. Сапаргалиев Г., Дьяков В. Общественно-политическая деятельность ссыльных поляков в дореволюционном Казахстане. – Алма-Ата, 1971.
32. Сергийчук В. Голодомор в Украине и Казахстане: общие черты и различия величайшей трагедии двух народов // Голод в Казахстане: трагедия народа и уроки истории. – Астана, 2012.
33. Сергийчук В. Депортация станицы Полтавской в Казахстан как свидетельство геноцида украинства Кубани // 65 лет с начала депортации жителей Украины в Казахстан. – Караганда, 2012.
34. Сергийчук В. Депортація українців до Казахстану. – К., 2017.
35. Сергийчук В. «Українізація» Росії. – К., 2000.
36. Сергийчук В. Українці в імперії. - К.: Бібліотека українця, 1992.
37. Таскужина К. Изменение социальной структуры переселенческой деревни Северного Казахстана в доколхозный период (1921 – 1929 гг.): автореф. дис. канд. ист. наук. – Алма-Ата, 1985.
38. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы. 1927 – 1939. – М., 2001. – Т. 3. Конец 1930 – 1933.
39. Турсунбаев А. Из истории крестьянского переселения в Казахстан. – Алма-Ата, 1950.
40. Украинцы в Казахстане: взгляд в прошлое и настоящее.- Астана, 2010.
41. Українці Казахстану. – К., 2004.
42. Хамраев М. Расцвет культуры уйгурского народа. – Алма-Ата, 1967.

REFERENCES

1. *Arkhiv Prezidenta Kazakhstanu [Archive of the President of Kazakhstan]*.
2. *Derzhavnyi arkhiv Respubliki Kazakhstan [State Archives of the Republic of Kazakhstan]*.

3. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State archives of supreme Authorities and Governments of Ukraine].*
4. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine].*
5. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv].*
6. Alekseienko, N. (1981). *Naselenie dorevoliutsionnoho Kazakhstana [The population of pre-revolutionary Kazakhstan].* Nauka –The science, Alma-Ata [in Russian].
7. Biletska, W.(1928). *V stepakh Kazakhstanu [In the steppes of Kazakhstan].* *Skhidnyi svit – Eastern world*, 3, 4 [in Ukrainian].
8. Vynnychenko, I. (1994). *Ukraina 1920 – 1980-kh: deportatsii, zaslannia, vyslannia [Ukraine 1920 - 1980s: deportations, exiles, deportations].* Kyiv: Rada [in Ukrainian].
9. *Deportatsii. Zakhidni zemli Ukrainy kintsia 30-kh – pochatku 50-kh rr.: dokumenty, materialy, spohady [Deportations. Western lands of Ukraine in the late 30's - early 50's: documents, materials, memoirs]:* u 3 t (1996). Lviv [in Ukrainian].
10. Dulatbekov, N. (2012). *Karlah [Karlah].* Karahanda [in Russian].
11. Dulatbekov, N. (2011). *Steplah. Ocherki istorii Stepnoho laheria MWD SSSR [Stepplag. Essays on the history of the Steppe Camp of the Ministry of Internal Affairs of the USSR].* Karahanda [in Russian].
12. *Entsyklopedia ukraïnoznavstva [Encyclopedia of Ukrainian knowledge].* (1973). Munich [in Russian].
13. Iskhakow, H. (1987). *Sotsialisticheskaya kultura uyhurow [Socialist Uyghur Culture].* Alma-Ata [in Russian].
14. Zastavnyi, F. (1992). *Skhidna ukrainska diaspora [Eastern Ukrainian Diaspora].* Lviv [in Ukrainian].
15. Kabirow, M. (1975). *Ocherki uyhurow Sovetskoho Kazakhstana [Essays on the Uyghurs of Soviet Kazakhstan].* Alma-Ata [in Russian].
16. Kabuldinow, Z. (2017). *Astana. Proshloe I nastoiashcheie [Astana. Past and present].* Astana [in Russian].
17. *Kazakhstan – Ukraina. Dorohi i perekrestki. 1917 – 2008 (Sbornik vospominamiy i dokumentov) [Kazakhstan - Ukraine. Ways and intersections].* (2009). Alma-Ata [in Russian].
18. Kulhavets, Kh. (2016). *Radianski orhany vnutrishnikh sprav u protydii ukrainskomu zbroynomu pidpilliu (1944 – 1950 rr.) [Soviet police in the fight against the Ukrainian armed underground (1944 – 1950)].* Lviv [in Ukrainian].
19. *Likvidatsia UHKTS [Liquidation of the UGCC].* 1939 – 1946. (2006). Kyiv [in Ukrainian].

20. *Litopys neskorenoi Ukrainy [Chronicle of unconquered Ukraine]*. (1993). Lviv.
21. Lubianka (2003). *Stalin i VCHK – GPU – OGPU – NKVD [Stalin and the All-Russian Extraordinary Commission - GPU - OGPU - NKVD.]*. Moskow [in Russian].
22. Mazuka, L. (1996). *Formuvannia ukraïnskoi menshyny v Kazakhstani (80 rr. XIX st. – poch. 30-kh rr. XX st.) [Formation of the Ukrainian minority in Kazakhstan (80s of the XIX century – early 30s of the XX century)]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
23. *Materialy po obsledovaniiu pereselencheskoho khoziaystva v Kustanayskom Aktiubinskom uiezdam Turhayskoi oblasti [Materials on the survey of the resettlement economy in the Kustanai and Aktobe districts of the Turgai region]*. (1907). Saint-Petersburg, P. 1, Vols. IL [in Russian].
24. Olesiuk, T. (1947). *Sira Ukraina [Gray Ukraine]*. Geneva [in Ukrainian].
25. Olesiuk, T. (2004). *Soborna Ukraina. Naukovi rozvidky i spomyny [United Ukraine. Scientific research and memories]*. Kyiv [in Ukrainian].
26. *Osoblagi v Kazakhstane. Stepnoy, Peschanyi, Lugovoi, Dalnyi [Special camps in Kazakhstan. Steppe, Sandy, Meadow, Far]*. (2014). Alma-Ata [in Russian].
27. *OUN – UPA v Belarusi. 1939 – 1953. Dokumenty i materialy [OUN - UPA in Belarus. 1939 - 1953. Documents and materials]*. (2011). Minsk [in Russian].
28. *Polnoe geograficheskoe opisanue nasheho Otechestva. Kirhizskiy kray [Full geographical description of our country. Kyrgyz region]*. (1903). St. Petersburg [in Russian].
29. Popov, Yu. (2013). *Poznanie Saryarki: cherez puteshestvia, ssylki, lageria [The knowledge of Saryarka: through travels, exile, camps]*. Karahanda, pp. 146, 147 [in Russian].
30. Rusiev, M. (1976). *Vozrozhdennyi uyhurskiy narod [Revived Uyghur people]*. Alma-Ata [in Russian].
31. Saparhaliev, H., & Diakov, V. (1971). *Obshchestvenno-polinicheskaiia deiatelnost ssylnykh poliakov v dorevoliutseonnom Kazakhstane [Social and political activity of exiled Poles in pre-revolutionary Kazakhstan]*. Alma-Ata [in Russian].
32. Serhiychuk, V. (2012). *Holodomor v Ukraine i Kazakhstane: obshchie cherty i razlichia velichayshey tragedii dvukh narodov [The Holodomor in Ukraine and Kazakhstan: common features and differences of the greatest tragedy of the two peoples]*. *Holod v Kazakhstane: tragedia naroda i uroki istorii – Hunger in Kazakhstan: the tragedy of the people and the lessons of history*. Astana [in Russian].

33. Serhiychuk, V. (2012). *Deportatsiia stanytsi Polavskoy v Kazakhstan kak svidelstvo genotsida ukrainstva Kubani [The deportation of the village of Poltava to Kazakhstan as evidence of the genocide of the Ukrainian Kuban]. 65 let s nachala deportatsii zhiteley Ukrainy v Kazakhstan – 65 years since the beginning of the deportation of residents of Ukraine to Kazakhstan.* Karaganda [in Russian].
34. Serhiychuk V. (2017). *Deportatsiia ukraintsiiv do Kazakhstanu [Deportation of Ukrainians to Kazakhstan].* Kyiv [in Ukrainian].
35. Serhiychuk V. (2000). *«Ukrainizatsia» Rosii [“Ukrainization” of Russia].* Kyiv [in Ukrainian].
36. Serhiychuk V. (1992). *Ukraiintsi v imperii [Ukrainians in the empire].* Kyiv, Biblioteka ukrayintsya [in Ukrainian].
37. Taskuzhina, K. (1985). *Izmenenie sotsialnoi struktury pereselencheskoi derevni Severnogo Kazakhstana v dokolkhoznyi period (1921 – 1929 гг.) [Change in the social structure of the resettlement village of Northern Kazakhstan in the pre-collective farm period (1921 - 1929)]. Extended abstract of candidate’s thesis.* Alma-Ata [in Russian].
38. *Tragedia sovetsoi derevni. Kollektivizatsia i raskulachivanie. Dokumenty I materialy. 1927 – 1939 [The tragedy of the Soviet village. Collectivization and dispossession. Documents and materials. 1927 - 1939].* (2001). *Konets 1930 – 1933 – The end of 1930 – 1933* (Vols. 3). Moscow [in Russian].
39. Tursunbaiev, A. (1950). *Iz proshloho istorii krestianskoho pereselenia v Kazakhstan [From the History of Peasant Migration to Kazakhstan].* Alma-Ata [in Russian].
40. *Ukraiintsi v Kazakhstane: vzgliad v proshloe i nastoiashcheie [Ukrainians in Kazakhstan: a look into the past and present].* (2010). Astana [in Russian].
41. *Ukraiintsi Kazakhstanu [Ukrainians of Kazakhstan].* (2004). Kyiv [in Ukrainian].
42. Khamraiev, M. (1967). *Rastsvet kultury uyhurskoho naroda [The heyday of the Uyghur culture].* Alma-Ata [in Russian].